

Dos.Dr. Telman Nusretođlu

Hazar Üniversitesi Öğretim üyesi

KARABAĞ ZAFERİ SONRASI BÖLGEDE DENGELER DEĞİŞTİ

<https://m.turkiyegazetesi.com.tr/vazarlar/genis-aci-fikir-ve-tartisma/617482.aspx>

7 Şubat 2021

Dünyanın yeni ekonomik merkezinin Asya'ya kaydığı, Çin'in yükseldiği fakat Amerika'nın II. Dünya Savaşı'ndan sonra inşa ettiği NATO gibi askerî-güvenlik yapısının olmadığı bir paradigma içinde -tarihî hakikatleri de göz önünde bulundurursak- İpekyolu ülkelerinde güvenlik ve istikrarın sağlanması Rus-Türk iş birliği olmadan imkânsız gibi gözüküyor.

Yeni dünya nizamında güçler dağılımı açısından stratejik ehemmiyeti artan coğrafyaların başında kuşkusuz Hazar ve Karadeniz havzası geliyor. Pakistan-Afganistan-Türkmenistan-Azerbaycan-Türkiye hattında engeller büyük ölçüde ortadan kaldırılıp tarihî yakınlaşma sağlanırken, Karabağ zaferiyle birlikte güç dengesinin değiştii Güney Kafkasya; ittifaklar, iş birlikleri ve jeopolitik mücadeleler açısından da kritik hâle geliyor. Müşterek Türk tarihinin derinliklerinden beslenen Türkiye-Azerbaycan kardeşliğinin enerji hatlarından askerî ortaklığa güç ve imkân dengesi içinde aşama aşama seviyesini yükselterek devam ettirdii hamlelerle, bölgede yeni jeopolitik güç dengesi şekillenmiş, ister Türk dünyasının birliğinin derinleştirilmesi isterse de Rusya- Türkiye uzlaşması Karabağ zaferi sonrası keyfiyet itibarıyla farklı bir aşamaya geçmiştir. İşgal altındaki toprakların büyük bir bölümünün kurtarıldii Karabağ operasyonu gibi, Rus barış gücünün konuşlandii Ermenilerin yaşadii bölgelerde Rusya'nın ne tür bir strateji izleyeceği, Hankendi'deki ayrılıkçı rejimin bertaraf edilerek Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün tamamen sağlanması noktasında Rusya'nın destek mi yoksa engel mi olacağı, mağlup Ermenistan'ın Azerbaycan ve Türkiye'yle münasebetlerini normalleştirerek rövanşist yaklaşımlardan kurtulması meselesinde Moskova'nın nasıl tavır takınacağı ve Türk-Rus münasebetlerinin seyri, İpek Yolundaki satranç oyununun hangi istikametlere

yöneleceği ile ilgili bizlere ipuçları sunacaktır. Bu muğlak ve komplike satranç oyununun detaylarına değinmeye çalışacağız. Fakat bilmemiz gerekiyor ki 30 yıldır işgal altında tutulan Azerbaycan topraklarının büyük bir kısmının kurtarılması ve savunma stratejileri açısından kolay, saldırı hamleleri yönünden oldukça zor dağlık sahaya sahip olan Karabağ'ın kalbi Şuşa şehrinin dünya harp tarihine geçecek büyük bir kahramanlıkla alınması, Türkiye-Azerbaycan ittifakının her anlamda zirve noktasında olan güç ortaklığı sayesinde mümkün olmuştur. Elbette 44 günlük savaşta görüldüğü gibi kahraman Azerbaycan ordusunun Ermenistan'ı çok kısa zamanda dize getirmek imkânı vardı. Ancak tarihten günümüze Türk dünyasına karşı kullanılan Ermeni projesi, Moskova başta olmak üzere emperyal merkezlerin bölge siyasetinden soyutlanarak analiz edilemez. Ankara'nın kati tavrı, işte bu noktada Bakü aleyhindeki dış güçleri dengeleyici faktör olarak belirleyici olmuştur.

ZAFERİN GETİRDİĞİ VIZYON

Ermenistan'ın yenilgiyi kabul ederek 10 Kasım Antlaşmasına imza atmasında, Paşinyan da dâhil bütün askerî ve sivil güvenlik bürokrasisinin itiraf ettiği gibi, Azerbaycan ordusunun Karabağ'daki ayrılıkçı rejimin sözde başkenti Hankendi'nin kapısına dayanması, muhasara altındaki Ermeni silahlı birliklerinin geri kalanının da esir götürülmesinin an meselesi olması esasen tesirli olmuştur. İki bin yıllık ordu geleneğinin birikimi üzerinde intişar eden Türk kurmay aklının derin bir hesap ve bilgiyle planladığı, siyasi aklın mükemmel uluslararası siyaseti okumasıyla yönettiği, Azerbaycan ordusunun büyük bir şecaatle gerçekleştiği Karabağ operasyonu, sonuçları itibarıyla yeni Kafkasya vizyonunu etkilemiştir.

ERMENİSTAN DURUMU DOĞRU OKUMALI

Kafkasya'da güvenlik ve iş birliğiyle ilgili olarak, yenilgi sonrası Ermenistan siyasetinde devam eden iktidar kavgasının nereye evrileceği, Türk düşmanlığından Ermeni toplumunun nasıl temizleneceği gibi sorulara verilecek cevaplar önemlidir. Ancak artık Ermenistan için kendi iç süreçlerinin çok üzerinde, ya Türkiye ve Azerbaycan'la normalleşerek var olmak, ya da

düşmanlığa devam ederek yok olmak dilemmasıyla karşılaştıracak kadar büyük bir süreç işliyor. Tarih boyu Türk varlığına karşı emperyal güçlerin kullanışlı aparatı olmaktan başka bir hüviyet kazanamayan Ermenistan, merkezinde Türk dünyasının yer aldığı büyük güç sıçrayışını, Rusya-Türkiye işbirliğinin global kodlarını, “Tek Kuşak Tek Yol” projesi çerçevesinde tarihî İpek Yolunun yeniden canlandırılmasında kilit coğrafi konumlarıyla Türkiye ve Azerbaycan’ın oynadığı rolü doğru okuyarak ona göre pozisyon almak durumunda. Bölgedeki askerî-stratejik manzara ile ters olan Ermeni rövanşizminin öldürücü tehlikesine, eski cumhurbaşkanları ve tecrübeli uzmanlar dâhil pek çok Ermeni akademisyen dikkat çekmekte, şovenizm marazından ayılmak istemeyen Ermeni toplumunu ikaz etmektedirler. Türkiye- Azerbaycan iş birliği, coğrafyanın kader oluşunu, tarih boyu sergilediği hoşgörü kültürünü ve paylaşımından yana yaklaşımları esas alarak, jeopolitik denge sürecini ve Rusya’yla münasebetlerin perspektifini dikkate alarak Ermenilerin yaşadığı Hankendi ve Hocavend’e şimdilik bir askerî müdahalede bulunmuyor. Bu şekilde onlara terör gruplarından arınarak Azerbaycan vatandaşları gibi hayatlarını sürdürmeleri için şans sunulmuş, Ermenistan’a topraklarından geçen koridorları açarak, geçtiği bütün güzergâhları ihya edecek İpek Yolu trenini kaçırmayarak ekonomik sorunlarını halletmek fırsatı verilmiştir.

KREMLİN DURUMUN FARKINDA

Ermenistan, tarihî hamisi Rusya’nın da büyük problemlerle boğuştuğunu, stratejik planda Çin’in etkisi altında erimek veya Batı’nın bir parçası hâline gelerek Ortodoksluktan Slavlığa varlık iddialarını kaybetmektense Türk gücüyle ittifak içinde yeni bir Avrasya inşa etmekten başka yolunun olmadığını görmelidir. Bu kontekste Güney Kafkasya’da yaşananlar bir samimiyet testi mahiyetindedir. Azerbaycan’ın kaybedilmesinin Rusya açısından bütün Kafkasya’nın kaybedilmesi anlamına geleceğini Kremlin’de görmeyen var mıdır? Karabağ’da ateşkesi izleme sürecinde Türkiye’yle oluşturulan ortaklık, yeni paradigmaları ortaya koymak ve Rusya’nın tarih boyu Azerbaycan’a, Türk dünyasına karşı gerçekleştirdiği müstemlekeci siyasetin telafisi bakımından da önemlidir. Özellikle Türk-Rus iş birliği, bütün İpek Yolu coğrafyasının güzergâh ülkelerinde istikrarın korunması, yolların, koridorların güvenliğinin sağlanması,

diğer uluslararası aktörlerin sürece müdahalesinin minimuma indirilmesi, ortak ekonomik layihalar icra edilerek "kazan kazan" anlayışıyla ekonomik kalkınma ve refahın sağlanması açısından da her iki ülkeye bambaşka bir gelecek vadediyor. Dünyanın yeni ekonomik merkezinin Asya'ya kaydığı, Çin'in yükseldiği, fakat Amerika'nın II. Dünya Savaşı'ndan sonra inşa ettiği NATO gibi askerî-güvenlik yapısının olmadığı bir paradigma içinde -tarihî hakikatleri de göz önünde bulundurursak- İpek Yolu ülkelerinde güvenlik ve istikrarın sağlanması Rus-Türk iş birliği olmadan imkânsız gibi gözüküyor.

10 Kasım Antlaşması sonrasında ilk defa üç ülke liderinin bir araya geldiği Moskova toplantısının esas gündemini de antlaşmanın 9'uncu maddesinin (Azerbaycan'ın diğer bölgeleriyle Nahçıvan'ı, Türkiye ile Kafkasya'yı birleştirecek Zengezur koridorunun açılması) icra edilmesinin oluşturması, süreci hızlandırmak için başbakan yardımcılar düzeyinde çalışma komisyonu kurulması, Moskova'nın da Ankara'yla birlikte Güney Kafkasya'daki bütün nakliyat koridorları ve yolların açılarak, ekonomik bağların kurulmasında kararlı olduğunu ortaya koyuyor. Rusya'nın Gürcistan üzerinden Ermenistan'la tek kara bağlantısının temin edildiği, üslerinin lojistik desteğinin sağlanması açısından da kritik önemde olan dağ yolunun kış şartlarında geçilmez olduğu, Tiflis'in NATO üyeliğinin Biden döneminde hızlanabileceğini, İran-Amerika ilişkilerinin de yeni dönemde normalleşme sinyalleri verdiği dikkate alınır, Azerbaycan ve Türkiye Cumhurbaşkanlarının 3+3 modeliyle Gürcistan ve İran'ı da içine alan iş birliği platformu önerisine Moskova'nın da destek vereceği açıktır. Biden Amerika'sının Rusya stratejisi ve Karadeniz hâkimiyeti uğrunda mücadelesinde Gürcistan ve Ukrayna'nın daha da önem kazanacağını da düşünürsek, Karabağ'da Moskova'nın yapıcı tavırlarına karşılık Türkiye'nin teşebbüsüyle Moskova-Kiev, Moskova-Tiflis temasları da yoğunlaşıp, sorunlar çözülebilir. Bu şekilde Karadeniz'den Hazar'a Türk-Rus garantörlüğünde güvenlik havzası oluşturulabilir. Aksi hâlde Rusya'nın güvenlik sıkıntıları, kuşatılmışlık durumu derinleşerek devam edecektir.

ABD TESİRİ AZALDI

Ankara'yla ilişkilerin güçlendirilmesinin kritik önemde olduğunu, Suriye meselesinin yeni dönemde her iki ülke için esas problemlerden birini teşkil

edeceğini düşünürsek, Zengezur yoluyla Rusya-Azerbaycan-Ermenistan-Türkiye hattının açılması Moskova'nın Orta Doğu ve Suriye siyaseti açısından da önemlidir. Suriye ve Libya'da olduğu gibi Güney Kafkasya'da da bir Türk-Rus mutabakatının ortaya çıkmasıyla, 30 yıllık Karabağ sorununun büyük ölçüde çözüldüğü, Türkiye karşıtı politikalara ağırlık veren ABD'nin bu coğrafyalarda giderek etkisini kaybettiği açıktır. ABD'nin, Birleşmiş Milletler'deki Büyükelçisi Richard Mills'in "Türkiye ve Rusya Libya'dan askerî güçlerini çıkarmalıdır" açıklamasını ve Karabağ meselesinde Minsk Grubu'nun tekrar aktivitesini artırmaya çalışmasını da göz ardı etmemek lazım. Azerbaycan, topraklarının büyük bölümünü işgalden kurtarmışken, işlevsiz olan Minsk Grubu'nun tekrar faaliyete geçmesi, bölgede kalan, Azerbaycan vatandaşı olarak normal hayatına dönecek Ermeniler için çözümsüzlük ve yeni maceralar üretmek manasına geliyor. Hâlbuki Azerbaycan-Türkiye-Rusya iş birliğiyle Ermenistan ile Azerbaycan arasında normalleşme sağlanabilir...

Güney Kafkasya'da yeni jeopolitik şartlar oluşmuştur. ABD, bu saatten sonra ancak söz konusu ülkelerin iç siyaseti üzerinden kargaşa ve ayaklanmalar çıkararak, iktidar değişimi sağlayarak süreci kendi lehine değiştirebilir. Ağdam'da kurulan Ortak Rus-Türk Gözlem Merkezi modeli Güney Kafkasya'daki diğer sorunların çözümü, güvenlik ve istikrarın sağlanmasında da uygulanırsa Batı bu bölgede etkisini bütünüyle kaybeder.

YENİ "ÇATIŞMA" İHTİMALLERİ VAR

İran ve Ermenistan dâhil bütün yollar ve koridorların açılmasıyla ortaya çıkacak iş birliği ikliminden tüm bölgenin fayda sağlayacağı, Çin-Avrupa ticaretinin ivme kazanacağı ortadadır. Ancak gelişen bu durum iş birliği ve kalkınma için fırsatlar barındırdığı gibi Çin-Amerika rekabeti, Biden yönetiminin Rusya ve Türkiye'ye yönelik siyaseti bakımından belirli çatışma riskleri barındırmaktadır. YPG-PKK, DEAŞ gibi terör örgütlerine desteğini kesmeyen, Suriye ve Irak'ta "müttefiki" Türkiye'nin çıkarlarının aleyhinde kaos üreterek Kürt devleti kurma projesi peşinde olan, Doğu Akdeniz'de de Yunanistan yanlısı siyaset izleyen ABD'nin; Güney Kafkasya'da güçlenen Türkiye-Rusya iş birliğini zayıflatmak, Çin'in desteklediği İpek Yolunun yeniden canlandırılması meselesinde tavrını görmek, Paşinyan ve İran yönetimiyle ne tür bir ilişki geliştireceğini anlamak,

Rusya içindeki Batıcı kanadın neleri yapabileceğini izlemek lazımdır. Ermenistan basınına yansıyan açıklamalarda, Türk düşmanlığından beslenen bazı Ermeni siyasetçi ve uzmanlarının Zengezur koridorunun açılmasının yalnız Türkiye-Azerbaycan ittifakının işine yarayacağını öne sürerek Zengilan- Mehri-Nahçıvan hattı yerine Kazah-İcevan-Erivan-Nahçıvan demiryolu hattını önermeleri, Ermenistan'da rövanşist söylemlerin azalmaması jeopolitik satrançtaki bilinmeyenlerle ilgilidir. Rusya yönetiminin içinde de Türkiye'yle ittifaktan yana olan Avrasyacılar gibi geleneksel rakip siyasetine geri dönülmesini isteyen grupların olduğu da unutulmamalıdır.

Türk Dünyası bütün konjonktürel ve stratejik işbirliklerine açık olmakla birlikte dünya nizamında öteden beri var olan "Güçlü her zaman haklıdır" ilkesinden hareketle, hakkını herhangi bir güç odağına yedirmemek, kurtlar sofrasında yem olmamak için ortak güç inşa etmek istikametinde yürüyüşüne devam etmelidir. Rusya veya ABD'yle ittifak şartları değişebilir ancak Karabağ örneğinde olduğu gibi güç ortaya konulduğu zaman diğer büyük ve küçük aktörler ona göre hesaplarını yapmak zorunda kalacaklardır.